

V presojo javnosti

Sredi noči na 13. december 1943 se je na domu Stanislava Cigoja v vasi Malovše na Vipavskem oglasila skupina partizanov, (ki so jih identificirali za skupino varnostnikov idrijskega VOS še leta 1944) in zahtevala, da gre z njimi. Stanislav Cigoj je bil kot partizan tedaj doma na zdravljenju. Ker ni mogel hoditi, ga je moral njegov oče, star 76 let, z volovsko vprego sredi noči odpeljati v Stomaž pri Ajdovščini. Odpeljali so ga s pretvezo, da gre na zdravniški pregled.

Na samotni kmetiji Bratini pod Humom so Stanislava Cigoja mučili in zasliševali, naslednjega dne, 14. dec. 1943, pa so ga odvedli pod približno 300 metrov oddaljeni Bršljanov škol in ga tam ubili. Na truplo so nametali nekaj kamnov in ga prepustili divjadi.

Nekaj dni po tem dogodku je Vinko Kosovel s skupino partizanov (za katere pa se takrat ni vedelo, da so prav tisti, ki so ubili Cigoja) obiskal pokojnikovo sestro in ji na vprašanje, če kaj ve o njenem bratu, odgovoril enako, kot prej tudi že staršem: da so Cigoja poslali na višjo komando v Šebrelje. To se sestri ni zdelo prepričljivo, saj je na enem izmed prisotnih opazila bratovo vojaško pelerino.

Približno ob istem času pa je Vinko Kosovel obiskal tudi pokojnikovega dekleta v Gojačah in ji povedal, da so Cigoja likvidirali, ker so z Dolenjskega dobili podatke in napotke, da je tam Cigoj kot italijanski vojak »delal slabe stvari s civili.«

Ob tem je treba takoj povedati, da Cigoj kot mobiliziranec v italijansko vojsko ni bil nikoli na Dolenjskem, ampak je skupaj z drugimi Primorci služil vojsko na območju Like, kjer je kot rezervni podčastnik delal v skladišču hrane in pri tem znatno pomagal tamkajšnjim prebivalcem in s tem tudi partizanom. Po razpadu Italije se je takoj prostovoljno vključil v NOV. V sestavi Goriške brigade in v času goriške fronte je bil komandir čete, nato pa zaradi malarije odpuščen domov na zdravljenje.

Ista skupina varnostnikov je poleg likvidacije Stanislava Cigoja izvedla tudi številne neupravičene aretacije, čemur so sledili številni protesti s terena, od posameznikov, odborov OF pa tudi od svojcev pokojnega. Ti protesti so pridrli do Pokrajinske komisije VOS za Primorsko, ki je pristopila k temeljitni preiskavi, odkrila odgovorne varnostnike, jih aretirala in jih tudi ustrezno kaznovala.

Po opravljeni preiskavi sta se januarja 1944 dva obveščevalca VOS Ajdovskega okrožja oglasila pri Cigojevih starših v Malovšah, jima izrekla sožalje ob tragični izgubi sina in tudi napisala pisno izjavo s priznanjem, da so »na naši strani«.

Starši so se obrnili na komando vipavske-

ga vojnega področja z zahtevo po kaznovanju krivcev neupravičene likvidacije Stanislava Cigoja in s prošnjo za prenos njegovih posmrtnih ostankov na domače pokopališče. Tej zahtevi je bilo ugodeno in 2. 8. 1944 je bil pokojnik cerkveno pokopan na domačem pokopališču v Malovšah.

Kljub vsem prizadevanjem med vojno in po njej svojci pokojnega niso nikoli uspeli dobiti nobenega uradnega izsledka o morebitnih obtožbah in krivdi pokojnika, niti jim ni uspelo ugotoviti, kdo je ta zločin povzročil. Tudi VOS ni izdal o tej likvidaciji nobenega komunikeja, kot je bilo tedaj običajno, in nihče ni prevzel odgovornosti za izvršeni zločin. Le tu in tam se je po tihem in skrivnostno šušljalo, da sta temu botrovala sovraštvo nekaterih pokojnikovih bližnjih in pa maščevalnost, na katero so se zgražali tako svojci kot krajan in vsi drugi, ki so žrtev poznali.

Ta mnenja in stališča okolice so pripomogla, da je Terezija Cigoj, pokojnikova ostarela mati, leta 1951 pridobila družinsko invalidnino, kot po padlem borcu NOV, z ute-

Stanislav Cigoj

meljtvijo, da je bil pokojni kot partizan doma na zdravljenju in 13. decembra 1943 po partizanski enoti odveden na komando v Stomaž in tam ustreljen, menda iz osebnega sovraštva in maščevalnosti.

Po treh letih, ko se je že zdelo, da je pokojnikova žrtev dobila vsaj približno moralno zadoščenje, pa se je 23. junija 1954 s pisno izjavo oglašil Vinko Kosovel in takorekoč uradno odkril, da je kot komandant bataljona idrijskega VOS, po izrecnem nalogu pokrajinskega VOS za Slovensko Primor-

je, izvršil nalog nadrejenega in dal likvidirati Stanislava Cigoja. S tem je vso odgovornost za likvidacijo prenesel na PK VOS za Slovensko Primorje.

V izjavi je bilo polno žalitev in obrekovanj. Med drugim je trdil, da Stanko Cigoj ni bil niti borec NOV niti aktivist ali simpatizer narodnoosvobodilnega gibanja in da je bil likvidiran kot izdajalec. Zato sta zoper njo vložila zasebno tožbo pri Okrajnem sodišču Gorica v Novi Gorici pokojnikova mati Terezija Cigoj in podpisani. Na tej podlagi je na Okr. sodišču prišlo do monstruoznega sodnega procesa, ki se je 28. marca 1955 končal z oprostilno sodbo za obdolženca, tožiteljema, ki sta hotela braniti čast pokojnega Cigoja, pa so bile prizadejane nove žalitve in povzročena še dodatna škoda.

Na pobudo Okr. sodišča v Novi Gorici je bil 6. julija 1955 vložen zahtevek za obnovo kazenskega postopka zoper pokojnega Stanislava Cigoja, zaradi nad njim izvršene smrtne obsodbe, na katero se je sklicevalo sodišče prve stopnje. Naslovno sodišče je zahtevo odstopilo vojaškemu sodišču v Ljubljani, to pa Javnemu tožilstvu LRS, ki je zahtevo po obnovi postopka vrnilo predlagateljema, z razlago, da niso našli podlage za obnovo sodnega postopka.

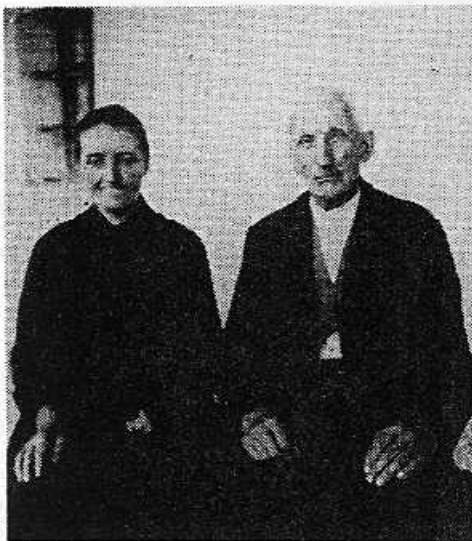
Sledili so še nadaljnji postopki pred upravnimi in sodnimi organi, krog pa se je zaključil leta 1958, natančno v duhu skonstruirane sodbe Okrajnega sodišča Gorica, s katero je bila nedolžna žrtev ponovno oblatena, zasebnima tožilcema pa je bila prizadejana moralna in materialna škoda. Posledice te sodbe, ki še do danes niso odpravljene, so bile naslednje:

- pokojni Stanislav Cigoj je bil posmrtno prizadet na časti in dobremu imenu, iz statusa borca NOV je bil prekalificiran v status narodnega izdajalca.

- zasebna tožilka Terezija Cigoj je izgubila družinsko borčevsko invalidnino po pokojnemu sinu, s tem je izgubila vir za preživljanje, bila osramočena in s tem moralno prizadeta do smrti.

- drugi sorodniki so bili prizadeti s celo vrsto nevéščnosti, blatili so jih po časopisih, jih osebno obtoževali, jim izražali nezaupanje, itd.

Kljub vsem nevéščnostim in krivicam, ki so jim bile prizadejane, so svojci po krivici obsojenega in likvidiranega Stanislava Cigoja nadaljevali z iskanjem dokumentov in prič, ki bi lahko neizpodbitno razjasnile njegovo nesrečno usodo trdno prepričani, da njegov lik ne sme ostati omadeževan brez trdnih in neizpodbitnih dokazov. Storili so vse, da bi okrili ozadje nesrečnega dogodka in leta 1990 sprožili tudi obnovitveni posto-

Mati in oče

pek na Temeljnem sodišču v Novi Gorici. Po negativem sklepu tega sodišča pa tudi na Višjem sodišču v Kopru, kjer je bila vloga spet zavrnjena zaradi izteka zastarane roka. Vložena je bila zahteva za varstvo zakonitosti na Javno tožilstvo RS, to pa je, s polnim razumevanjem naslovilo predlog na Vrhovno sodišče RS. Vrhovno sodišče je zahtevi tožilstva ugodilo in 5. junija 1991 odločilo, da se zahtevi za varstvo zakonitosti ugodijo. Pri tem je tudi ugotovilo, da so bile s pravomočno sodbo Okr. sodišča v Gorici z dne 28. marca 1955 kršene določbe kazenskega zakonika in zakonika o kazenskem postopku.

V zvezi z odločanjem o zahtevi JT RS za

varstvo zakonitosti je treba pojasniti, da v takem primeru, ko je zahteva vložena v obdolženčevo škodo, sodišče s svojo sodbo ne more posegati v pravomočno sodbo, temveč le ugotovi, da je bil prekršen zakon. V takem primeru torej ni mogoče, da bi se na utemeljeno zahtevo za varstvo zakonitosti lahko pravomočna sodba spremenila ali razveljavila.

Pa naj po vsem tem še kdo reče, da pota človeške pravičnosti niso zapletena. Ne samo zapletena, tudi brezizhodna. Po skoraj petdesetletnem prizadevanju, da bi pojasnili krivico, ki je bila prizadejana nesrečnemu Stanislavu Cigoju in svojem, ter dali moralno zadoščenje žrtvi, ki je bila že tedaj spoznana za nedolžno, smo skoraj tam, kjer smo bili.

Ob vsem opisanem je kar težko razumeti, da se v organizacijah Zveze borcev in v domilicinskih odborih ni našel nihče, ki bi obravnavane dogodke raziskal, saj je mogoče po ohranjenem arhivskem gradivu kar dosti natančno rekonstruirati obravnavane dogodke in odgovorne dejavnike v njih. Z zamlčevanjem resnice ali celo s stopnjevanjem neresničnih obtožb ni bila prizadejana moralna in materialna škoda samo neposredno prizadetim in njihovim sorodnikom. Velika moralna škoda je bila prizadejana osvobodilnemu gibanju v celoti in vsem tistim udeležencem NOB, ki so se v osvobodilni boj vključili s pošteno vero, da se borijo za narodovo

Zapuščeni in razpadajoči dom

svobodo, proti socialnim krivicam preteklosti in so v tej svoji odločitvi tudi vztrajali, ne glede na žrtve, ki jih je boj zahteval.

Javnosti dajem v presojo opisana dejstva in javno vprašujem, ali družba, ki se šteje za demokratično, še danes nima vzvodov in moči, da bi vsaj formalno odpravljala posledice nekdanjih krivičnih in neutemeljenih obsodb. Te svojce krivično obsojenih bremenijo že dolga desetletja, krivci za to pa niso deležni niti javne moralne obsodbe.

Anton Kosovel,
aktivni udeleženec NOV Slovenije
od 4. II. 1943 do konca vojne,
partizanski poročnik